

**Ministerkommitténs rekommendation CM/Rec(2010)5
till medlemsstaterna om åtgärder för
att motverka diskriminering som har samband med sexuell läggning eller könsidentitet**

(Antagen av ministerkommittén den 31 mars 2010
vid det 1 081:a mötet med ministrarnas ställföreträdare)

Ministerkommittén,

som beaktar att Europarådets syfte är att uppnå större enighet mellan sina medlemmar och att detta syfte särskilt kan uppnås genom gemensamma åtgärder inom området för mänskliga rättigheter,

som erinrar om att de mänskliga rättigheterna är universella och tillerkänns alla människor, och betonar därför åtagandet att garantera alla människors lika värde och åtnjutande av fri- och rättigheter utan diskriminering såsom på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt i enlighet med konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (ETS nr 5) (nedan kallad *konventionen*) och dess protokoll,

som konstaterar att statens skyldighet att inte diskriminera och, när det är lämpligt, vidta aktiva åtgärder för att skydda människor mot diskriminerande behandling, även av icke-statliga aktörer, är grundläggande principer i det internationella systemet till skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna,

som konstaterar att homosexuella, bisexuella och transpersoner i århundraden har utsatts och alltjämt utsätts för homofobi, transfobi och andra former av intolerans och diskriminering även inom familjen – inbegripet kriminalisering, marginalisering, social utestängning och våld – på grund av sexuell läggning eller könsidentitet och att särskilda åtgärder behövs för att säkerställa att dessa personer fullt ut kan åtnjuta sina mänskliga rättigheter,

som beaktar rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (nedan kallad *domstolen*) och från andra internationella organ med domsrätt, där det fastställs att sexuell läggning är en förbjuden diskrimineringsgrund och som har bidragit till att även transpersoners rättigheter har stärkts,

som i enlighet med rättspraxis från domstolen erinrar om att all särbehandling, för att inte vara diskriminerande, ska vara motiverad på objektiva och godtagbara grunder, det vill säga uppfylla ett legitimt syfte och genomföras på ett sätt som i skäligen utsträckning är proportionerligt i förhållande till det uppnådda resultatet,

som beaktar principen att det inte går att rättfärdiga hets eller annan form av diskriminering, inbegripet på grund av sexuell läggning eller könsidentitet, med hänvisning till kulturella, traditionella eller religiösa värden eller normer i en "dominerande kultur".

som beaktar meddelandet från ministerkommittén till styrkommittéerna och andra kommittéer som är delaktiga i det mellanstatliga samarbetet vid Europarådet om alla människors lika rätt och värde, inbegripet homosexuella, bisexuella och transpersoner, som antogs den 2 juli 2008 och därmed förbundna rekommendationer,

som beaktar de rekommendationer som har antagits sedan 1981 av Europarådets parlamentariska församling om diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet samt rekommendation 211 (2007) av Europarådets kongress för lokala och regionala myndigheter om "mötes- och yttrandefrihet för homosexuella, bisexuella och transpersoner",

som värdesätter att kommissarien för mänskliga rättigheter bevakar situationen för homosexuella, bisexuella och transpersoner i medlemsstaterna med avseende på diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet,

som noterar det gemensamma uttalandet den 18 december 2008 av 66 stater i FN:s generalförsamling, som fördömde brott mot de mänskliga rättigheterna på grund av sexuell läggning och könsidentitet, såsom mord, tortyr, godtyckliga gripanden och "berövande av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, inbegripet rätten till hälsa",

som betonar att man bäst bekämpar diskriminering och social utestängning på grund av sexuell läggning eller könsidentitet genom riktade insatser både till dem som drabbas av diskrimineringen eller den sociala utestängningen och till den övriga befolkningen,

rekommenderar, enligt villkoren i artikel 15 b i Europarådets stadga, medlemsstaterna att

1. gå igenom befintlig lagstiftning och andra åtgärder, bevaka dessa och samla in och analysera relevant information för att upptäcka och komma till rätta med direkt eller indirekt diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet,
2. säkerställa att lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder vidtas och effektivt genomförs för att motverka diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet, för att säkerställa respekten för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners mänskliga rättigheter och för att främja toleransen mot dessa personer,
3. säkerställa att personer som utsätts för diskriminering är medvetna om och har tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet och att åtgärderna för att motverka diskriminering, när det är lämpligt, innefattar påföljder vid överträdelse och föreskrifter om lämplig gottgörelse för personer som har utsatts för diskriminering,
4. låta de principer och åtgärder som bilagan till denna rekommendation innehåller genomsyra lagstiftning, policy och praxis,
5. med lämpliga metoder och åtgärder säkerställa att denna rekommendation, inbegripet dess bilaga, översätts och får så stor spridning som möjligt.

Bilaga till rekommendation CM/Rec(2010)5

I. Rätt till liv och säkerhet och skydd mot våld

A. "Hatbrott" och andra hatmotiverade handlingar

1. Medlemsstaterna bör effektivt, opartiskt och utan onödigt dröjsmål utreda misstänkta fall av brott och andra händelser där offrets sexuella läggning eller könsidentitet skäligen misstänks ha utgjort ett motiv för förövaren. De bör även säkerställa att särskild uppmärksamhet ägnas åt utredningen av sådana brott och händelser om de misstänks ha begåtts av tjänstemän vid de brottsbekämpande myndigheterna eller av annan person i offentlig tjänst i sin tjänsteutövning och att de som gör sig skyldiga till dessa handlingar ställs inför rätta och, för att undvika straffrihet, straffas när så är lämpligt.
2. Medlemsstaterna bör säkerställa att det vid straffmätningen kan betraktas som en försvårande omständighet om det legat homo- eller transfobiska motiv bakom brottet.
3. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att offer för och vittnen till hatbrott och andra hatmotiverade handlingar som har samband med sexuell läggning eller könsidentitet uppmuntras till att anmäla dessa brott och händelser. I detta syfte bör medlemsstaterna vidta alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att de brottsbekämpande myndigheterna, inbegripet rättsväsendet, har nödvändiga kunskaper och färdigheter för att kunna identifiera dessa brott och händelser och ge offer och vittnen adekvat stöd.
4. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att alla personer som sitter i fängelse eller som på annat sätt har berövats friheten, inbegripet homosexuella, bisexuella och transpersoner, kan känna sig trygga och bemötas med värdighet och särskilt vidta åtgärder för att skydda dem mot fysiska övergrepp, våldtäkt och andra former av sexuella övergrepp, av såväl andra intagna som personal. Åtgärderna bör vidtas med lämpligt skydd och respekt för transpersoners könsidentitet.

5. Medlemsstaterna bör samla in och analysera relevant information om hur utbredd diskrimineringen och intoleransen som har samband med sexuell läggning och könsidentitet är och hur den tar sig uttryck, och särskilt om "hatbrott" och hatmotiverade händelser som har samband med sexuell läggning eller könsidentitet.

B. Hets

6. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga åtgärder för att motverka alla former av uttryck, inbegripet i media och på internet, som skäligen skulle kunna tolkas som om det hetsar till, sprider eller främjar hat mot eller andra former av diskriminering av homosexuella, bisexuella och transpersoner. Sådan hets bör vara förbjuden och offentligt fördömas när det inträffar. Alla åtgärder bör vidtas med respekt för den grundläggande rätten till yttrandefrihet i enlighet med artikel 10 i konventionen och praxis från domstolen.

7. Medlemsstaterna bör öka myndigheters och offentliga institutioners medvetenhet om sitt ansvar att inte göra uttalanden, särskilt till media, som i skäligen skulle kunna tolkas som om de rättfärdigar hets och diskriminering.

8. Tjänstemän och andra företrädare för staten bör uppmuntras till att verka för tolerans och respekt för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners mänskliga rättigheter i alla kontakter med nyckelrepresentanter för det civila samhället, inbegripet media och idrottsorganisationer, politiska organisationer och trossamfund.

II. Föreningsfrihet

9. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga åtgärder för att i enlighet med artikel 11 i konventionen säkerställa att rätten till föreningsfrihet effektivt kan utövas utan diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Särskilt diskriminerande administrativa förfaranden, inbegripet onödiga pappersexercis för föreningars registrering och praktiska fungerande, bör förhindras och undanröjas. Åtgärder bör även vidtas för att förhindra missbruk av rättsliga och administrativa föreskrifter, till exempel föreskrifter om inskränkningar med hänvisning till folkhälsan, den allmänna moralen och den allmänna ordningen.

10. Enskilda organisationer bör ha samma möjligheter till offentlig finansiering utan diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet.

11. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga åtgärder för att effektivt skydda personer som försvarar homosexuellas, bisexuellas och transpersoners mänskliga rättigheter mot fientlighet och angrepp som de kan utsättas för, inbegripet med statliga aktörer som misstänkta förövare, så att de oinskränkt kan utföra sina uppgifter i enlighet med Europarådets ministerkommittés förklaring om åtgärder för att förbättra stödet till människorättsförsvarare och främja deras verksamhet.

12. Medlemsstaterna bör säkerställa att frivilligorganisationer som försvarar homosexuellas, bisexuellas och transpersoners mänskliga rättigheter rådfrågas på lämpligt sätt när åtgärder som kan påverka dessa personers mänskliga rättigheter vidtas och genomförs.

III. Yttrandefrihet och rätt att delta i fredliga sammankomster

13. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga åtgärder för att i enlighet med artikel 10 i konventionen säkerställa att rätten till yttrandefrihet effektivt kan utövas utan diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet, inbegripet rätten att ta emot och sprida information om sexuell läggning eller könsidentitet.

14. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga åtgärder nationellt, regionalt och lokalt för att säkerställa att rätten att delta i fredliga sammankomster, som fastställs i artikel 11 i konventionen, effektivt kan utövas utan diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet.

15. Medlemsstaterna bör säkerställa att de brottsbekämpande myndigheterna vidtar lämpliga åtgärder för att skydda personer som deltar i fredliga demonstrationer till stöd för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners mänskliga rättigheter från försök att i strid med lagen avbryta eller störa ett effektivt utövande av rätten till yttrandefrihet och rätten att delta i fredliga sammankomster.

16. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga åtgärder för att förhindra missbruk av rättsliga eller administrativa föreskrifter med hänvisning till exempelvis folkhälsan, den allmänna moralen och den

allmänna ordningen, som medför att rätten till yttrandefrihet och rätten att delta i fredliga sammankomster inte kan utövas effektivt.

17. Myndigheter på alla nivåer bör uppmuntras till att, särskilt i media, offentligt fördöma alla olagliga inskränkningar av rätten för enskilda personer och grupper av personer att utöva sin yttrandefrihet och sin rätt att delta i fredliga sammankomster, särskilt när det gäller homosexuellas, bisexuellas och transpersoners mänskliga rättigheter.

IV. Rätt till respekt för privat- och familjeliv

18. Medlemsstaterna bör säkerställa att diskriminerande lagstiftning som kriminaliserar frivilligt sexuellt umgänge mellan vuxna personer av samma kön, inbegripet skillnader avseende ålder för sexuellt självbestämmande vid sexuellt umgänge mellan personer av samma kön och heterosexuellt umgänge, undanröjs. De bör även vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att straffrättsliga bestämmelser som på grund av ordalydelsen kan leda till en diskriminerande tillämpning antingen upphävs, ändras eller tillämpas på ett sätt som är förenligt med principen om icke-diskriminering.

19. Medlemsstaterna bör säkerställa att personuppgifter som avser en persons sexuella läggning eller könsidentitet inte samlas in, lagras eller på annat sätt används av offentliga institutioner, inbegripet särskilt inom de brottsbekämpande myndigheterna, utom när det är nödvändigt för särskilda, lagliga och berättigade syften. Befintliga register som inte är förenliga med dessa principer bör förstöras.

20. Tidigare krav, som bland annat avser fysiska förändringar, för rättsligt erkännande av ändrad könstillhörighet bör ses över med jämna mellanrum så att kränkande krav kan undanröjas.

21. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att en persons ändrade könstillhörighet erkänns rättsligt inom alla områden av livet, särskilt genom att göra det möjligt att snabbt, transparent och enkelt byta namn och kön i allmänna handlingar. När det är lämpligt bör medlemsstaterna säkerställa att även icke-statliga aktörer omfattas av motsvarande krav på erkännande och ändringar när det gäller de viktigaste dokumenten, till exempel utbildnings- och arbetsintyg.

22. Medlemsstaterna bör vidta alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att, när könstillhörigheten har ändrats och blivit rättsligt erkänt i enlighet med punkterna 20 och 21 ovan, personer har rätt att gifta sig med en person som är av motsatt kön i förhållande till deras rättsligt erkända könstillhörighet.

23. Om ogifta par ges rättigheter och skyldigheter i nationell lagstiftning bör medlemsstaterna säkerställa att den tillämpas så att samkönade och olikkönade par behandlas på samma sätt, inbegripet med avseende på efterlevandes pensionsförmåner och rätt att ta över hyreskontrakt.

24. Om partnerskap mellan personer av samma kön erkänns i nationell lagstiftning bör medlemsstaterna sträva efter att deras rättsliga status och rättigheter och skyldigheter motsvarar de heterosexuella parens i en jämförbar situation.

25. Om varken registrerat partnerskap mellan personer av samma kön erkänns eller ogifta par ges rättigheter eller skyldigheter i nationell lagstiftning uppmanas medlemsstaterna att överväga möjligheten att utan diskriminering, inbegripet olikkönade par, erbjuda samkönade par rättsliga eller andra förfaranden för att lösa de praktiska problem som kan uppkomma i den sociala verklighet de lever i.

26. Med beaktande av att barnets bästa alltid bör komma i första hand i alla beslut som rör föräldrars ansvar för eller vårdnad av ett barn, bör medlemsstaterna säkerställa att sådana beslut fattas utan diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet.

27. Med beaktande av att barnets bästa alltid bör komma i första hand i alla beslut som rör adoption av barn, bör medlemsstater som har en nationell lagstiftning som tillåter att ensamstående personer får adoptera barn säkerställa att lagen tillämpas utan diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet.

28. När nationell lag tillåter assisterad befruktning för ensamstående kvinnor bör medlemsstaterna sträva efter att tillgången till sådan behandling ges utan diskriminering på grund av sexuell läggning.

V. Arbetslivet

29. Medlemsstaterna bör inrätta och vidta lämpliga åtgärder som ger ett effektivt skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet i arbetslivet i såväl offentlig som privat sektor. Dessa åtgärder bör omfatta möjligheten till anställning och befordran, uppsägning, lön och andra arbetsvillkor, inbegripet att förhindra, motverka och beivra trakasserier och andra former av kränkande särbehandling.

30. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt att effektivt skydda transpersoners rätt till integritet i arbetslivet, särskilt vid ansökan om anställning för att undvika att röja irrelevant information om könshistorik eller tidigare namn för arbetsgivaren och andra anställda.

VI. Utbildning

31. Med vederbörlig hänsyn tagen till barnet som det överordnade intresset bör medlemsstaterna vidta lämpliga lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder, riktade till utbildningspersonal och elever, för att säkerställa att rätten till utbildning effektivt kan utövas utan diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Detta omfattar särskilt att trygga barns och ungdomars rätt till utbildning i en säker miljö, fri från våld, mobbning, social utestängning eller andra former av diskriminerande och förnedrande behandling på grund av sexuell läggning och könsidentitet.

32. Med vederbörlig hänsyn tagen till barnet som det överordnade intresset bör lämpliga åtgärder vidtas i detta avseende på alla nivåer för att främja ömsesidig tolerans och respekt i skolor, oavsett sexuell läggning eller könsidentitet. Detta bör omfatta att objektivt informera om sexuell läggning och könsidentitet, till exempel i skolans läroplaner och utbildningsmaterial och att ge elever och studenter den information och det skydd och stöd som krävs för att de ska kunna leva enligt sin sexuella läggning och könsidentitet. Medlemsstaterna kan även utarbeta och genomföra policy och handlingsplaner för jämlikhet och säkerhet i skolan och erbjuda adekvat utbildning eller stöd och läromedel för att motverka diskriminering. Vid dessa åtgärder bör hänsyn tas till föräldrars rättigheter beträffande deras barns utbildning.

VII. Hälsa och sjukvård

33. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder för att säkerställa att den bästa uppnåeliga hälsan effektivt kan åtnjutas utan diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Särskild hänsyn bör tas till homosexuellas, bisexuellas och transpersoners särskilda behov vid utvecklingen av nationella hälsoplaner, inbegripet självmordsförebyggande åtgärder, hälsoundersökningar, läkarutbildning, utbildningskurser och material, och vid övervakning och utvärdering av kvaliteten inom vården.

34. Lämpliga åtgärder bör vidtas för att homosexualitet i enlighet med Världshälsoorganisationens normer inte ska klassificeras som en sjukdom.

35. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa effektiv tillgång till lämplig vård och insatser vid ändring av könstillhörighet, inbegripet psykologisk, endokrinologisk och kirurgisk expertis inom hälso- och sjukvården utan oskäliga krav på den enskilde. Ingen ska utsättas för könskorrigering utan hans eller hennes medgivande.

36. Medlemsstaterna bör vidta lämpliga lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder för att säkerställa att alla beslut som avser ändrad könstillhörighet och som begränsar de kostnader som omfattas av sjukförsäkringen ska vara lagliga, objektiva och proportionerliga.

VIII. Boende

37. Åtgärder bör vidtas för att säkerställa att alla personer har tillgång till ett adekvat boende på lika villkor och utan diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Särskilt bör medlemsstaterna sträva efter att ge skydd mot diskriminerande vräkningar och att garantera samma rätt att förvärva och bibehålla ägandet av mark och annan egendom.

38. Lämplig uppmärksamhet bör ägnas åt den risk för hemlöshet som homosexuella, bisexuella och transpersoners löper, inbegripet unga personer och barn som kan vara särskilt sårbara för social utestängning, bland annat från sina egna familjer. Lämpliga sociala tjänster bör i detta avseende erbjudas utifrån en objektiv behovsprövning i varje enskilt fall, utan diskriminering.

IX. Idrott

39. Homofobi, transfobi och diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet inom idrotten är, liksom racism och andra former av diskriminering, oacceptabelt och bör motverkas.

40. Idrottsaktiviteter och idrottsanläggningar bör vara öppna för alla utan diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Särskilt bör effektiva åtgärder vidtas för att förhindra, motverka och straffa bruket av diskriminerande förolämpningar med hänvisning till sexuell läggning eller könsidentitet under och i samband med idrottsevenemang.

41. Medlemsstaterna bör uppmuntra till dialog med och stödja idrottsföreningar och fanklubbar som arbetar med medvetandehöjande åtgärder beträffande diskriminering som drabbar homosexuella, bisexuella och transpersoner inom idrotten och som fördömer alla former av intolerans mot dessa personer.

X. Rätt att söka asyl

42. Medlemsstater som har internationella åtaganden i detta avseende bör erkänna att en välgrundad rädsla för förföljelse på grund av sexuell läggning eller könsidentitet kan vara en giltig grund för att bevilja någon flyktingstatus och asyl enligt nationell rätt.

43. Medlemsstaterna bör särskilt säkerställa att asylsökande inte skickas till ett land där deras liv eller frihet hotas eller där de riskerar att utsättas för tortyr, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning som har samband med sexuell läggning eller könsidentitet.

44. Asylsökande bör skyddas mot diskriminerande policy eller praxis som har samband med sexuell läggning eller könsidentitet. Lämpliga åtgärder bör särskilt vidtas för att förhindra risken för fysiskt våld, inbegripet sexuella övergrepp, verbala angrepp eller andra former av trakasserier mot asylsökande som är frihetsberövade och för att säkerställa att de har tillgång till information som är relevant för deras särskilda situation.

XI. Nationell institution för mänskliga rättigheter

45. Medlemsstaterna bör säkerställa att nationella institutioner för mänskliga rättigheter får ett tydligt uppdrag att hantera diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Särskilt bör de kunna utfärda rekommendationer om lagstiftning och policy, öka medvetenheten hos allmänheten samt – om den nationella rätten medger det – utreda enskilda klagomål beträffande både privat och offentlig sektor och väcka talan vid domstol eller delta i domstolsförhandlingar.

XII. Diskriminering på flera grunder

46. Medlemsstaterna uppmuntras till att vidta åtgärder för att säkerställa att nationell lagstiftning som innehåller bestämmelser som förbjuder eller förhindrar diskriminering även skyddar mot diskriminering på flera grunder, inbegripet sexuell läggning eller könsidentitet. Nationella institutioner för mänskliga rättigheter bör ha ett brett mandat så att de kan hantera dessa.